

BU BİZİM HAVAMIZ

JONATHAN SAFRAN FOER

Çeviren: Şahika Tokel

We Are The Weather

© 2019, Jonathan Safran Foer

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Siren Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar haricinde, yayıncının izni olmaksızın hiçbir surette ve hiçbir ortamda paylaşılamaz.

© Siren Yayınları, 2020

Siren Yayınları - Yaşadığımız Dünya

Sertifika No: 16232

ISBN: 978-605-5903-85-5

Birinci Baskı: Temmuz 2020

Yayın Yönetmeni: Sanem Siner

Yayın Koordinatörü: Erol Aydın

Çeviren: Şahika Tokel

Kapak Tasarım: Nazlım Dumlu

İç Tasarım: aclemşenel.com

Baskı: Yaylacık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, No: 12/197-203

Topkapı, İstanbul. Tel: 212 567 80 03

Sertifika No:44865

Asmalı Mescit Mah. Ensiz Sokak No. 9/312

Beyoğlu-İSTANBUL

t (212) 243 45 65 **f** (212) 251 05 32

www.sirenyayinlari.com

info@sirenyayinlari.com

sireninsesi.blogspot.com

İçindekiler

- I. İnanılmaz 9
 - II. En Büyük Ölümü Nasıl Önleriz 77
 - III. Tek Yuva 101
 - IV. Ruhla Tartışma 141
 - V. Daha Yaşamak 177
- Notlar 229*
- Kaynakça 241*

I. İNANILMAZ

Sonlar Kitabı

En eski intihar mektubu bundan yaklaşık dört bin yıl önce eski Mısır'da yazıldı. İlk çevirmeni, bu mektuba, “Yaşamdan Bezmiş Bir Kişinin Ruhuyla Tartışması” başlığını uygun görmüştü. “Ruhuma kalbimi açtım ki söylediklerine yanıt verebileyim,” diye başlıyordu. Düzyazı, diyalog ve şiir arasında gidip gelen mektup, kişinin kendi ruhunu intihara razı etme çabasını ortaya koyuyordu.

Vergilius ve Houdini'nin ölümden önceki son arzularını, dodo kuşlarına ve hadımlara dair güzellemeleleri, fosil kaydının, elektrikli sandalyenin ve insan elinden çıkma pek çok diğer şeyin izahını içeren olgularla hikâyeleri derleyen *Sonlar Kitabı* sayesinde haberim olmuştu benim bu mektuptan. Marazi bir çocukluk geçirdiğim söylenemez, ama o marazi kitabı yıllarca yanımda dolaştırmıştım.

Sonlar Kitabı'ndan öğrendiğim şeylerden biri de, aldığım her nefesin Jül Sezar'ın son nefesinden moleküller taşıdığıydı. Bu düşünce beni heyecanlandırmıştı—zaman ve mekânda büyüülü bir kaynaşma, mitolojiye aitmiş gibi görünen bir şeyle benim Washington, D.C.'de sonbahar yapraklarını küreyerek, ilkel bilgisayar oyunları oynayarak geçen yaşamım arasında kurulan bir köprü.

Çağrışımlar neredeyse inanılmazdı. Az önce Sezar'ın son nefesini (*Et tu, Brute?*) soluduysam o halde Beethoven'ın (*Cennette kulaklarım duyacak*) ve Darwin'inkini de (*Ölmekten hiç mi hiç korkmuyorum*) solumuş olmalıydım. Ayrıca Franklin Delano Roosevelt'in, Rosa Parks'ın, Elvis'in, ilk Şükran Günü yemeğine katılan İngiliz kolonicilerle Amerika yerlilerinin,

ilk intihar mektubunun yazarının, hatta hiç tanımadığım dedeminkini de. Soykırımdan sağ çıkmış ataların torunu olarak Hitler'in son nefesinin Alman topraklarının ve Reichskanzlei'in ayaklar altında çiğnenmiş gül çalılarının üzerinden dokuz, Führerbunker'in beton çatısından üç metre yüksekte süzülüp Batı Cephesi'ni yardığını ve kırk yıl içinde Atlantik Okyanusu'nu aşıp ikinci kattaki çocukluk odamın penceresine ulaşarak beni bir ölüm yıldönümü balonu gibi şişirdiğini hayal ettim.

Tabii eğer onların *son* nefeslerini soluduysam *ilk* nefeslerini, hatta aradaki her bir nefesi de solumuş olmalıydım. Ayrıca herkesin her bir nefesini. Sadece insanların değil, diğer hayvanların da nefeslerini: Bizim evde, gözetimimiz altındayken ölen sınıfımızın çöl faresinin, anneannem Polonya'da tüylerini yolarken hâlâ ılık olan tavukların, son gezgin güvercinin son nefesini. Her solukla dünyada yaşamın ve ölümün hikâyesini içime çekiyordum. Bu düşünce tarihe kuşbakışı bakmama imkân sağladı: Tek bir iplikten örülmüş geniş bir ağ vardı karşımda. Neil Armstrong botlarıyla Ay yüzeyine ayak basıp, "İnsan için küçük..." dediği sırada, sesin olmadığı bir dünyaya, vizörünün polikarbonu vasıtasıyla, yıkanırken taşan suyun bedeninin ağırlığına eşit olduğunu keşfetmesiyle antik Syracuse sokaklarında "Evreka!" diye bağırarak çırılçıplak koşturan Arşimed'in moleküllerini salıyordu. (Armstrong dünyaya getireceği ay taşlarının ağırlığına karşılık botlarını geride bırakacaktı.) Beş yaşındaki bir insanla aynı konuşma becerilerine sahip Afrika gri papağanı Alex, son sözlerini sarf ettiğinde -"Kendine iyi bak, yarın görüşürüz, seni seviyorum"- aynı zamanda Roald Amundsen'i buzda çeken kızak köpeklerinin kesik soluklarını da yayıyordu oysa o zamandan bu zamana buzlar erimiş, gladyatörler tarafından katledilmek üzere Kolezyum'a getirilmiş egzotik hayvanların çılgınlıkları dünyaya salınmıştı. En büyüleyici bulduğum da tüm bunların içinde benim bir yerimin olmasıydı—tüm bunların içindeki yerimden kaçamayışım.

Sezar'ın sonu aynı zamanda bir başlangıçtı: Onunki kayda geçirilen ilk otopsilerden biriydi, yirmi üç bıçak darbesi aldığı bu sayede biliyoruz. Demir hançerler yok şimdi ortada. Kana bulanmış toga yok. Öldürüldüğü yer olan Curia Pompey artık yok ve bulunduğu metropol harabe halinde. Bir zamanlar beş milyon kilometrekarelik bir alanı, dünya nüfusunun yüzde 20'sinden fazlasını kapsayan ve yok oluşu gezegenin yok oluşu kadar tasavvur edilemez olan Roma İmparatorluğu artık yok.

Bir medeniyetin soluktan daha kısa ömürlü bir eserini hayal etmek güç. Ne var ki daha kalıcı bir eserini düşünmek olası değil.

Hakkında bu kadar çok şey hatırlamama rağmen *Sonlar Kitabı* diye de bir şey yoktu. Varlığını doğrulamaya çalıştığım da onun yerine ben 12 yaşındayken yayımlanan *Panati's Extraordinary Endings of Practically Everything and Everybody (Panati'ye Göre Hemen Hemen Her Şeyin ve Herkesin Sıra Dışı Sonları)* kitabını buldum. İçinde Houdini, fosil kaydı ve hatırladığım daha pek çok şey var ama Sezar'ın son nefesi ve herhalde başka bir yerden öğrendiğim "Ruhla Tartışma" yok. Önemli olduklarından değil, hatırımdakiler çok net olduğundan bu küçük düzeltmeler can sıkıcı.

İlk intihar mektubunu araştırıp başlığı -ona bir başlık verilmiş olması- hakkında düşündüğümde huzursuzluğum daha da arttı. Yanlış anımsamak yeterince rahatsız ediciyken bizden sonra gelenler tarafından yanlış anımsanma ihtimali daha da üzücü. İlk intihar mektubunun yazarının kendisini öldürüp öldürmediğini dahi bilmiyoruz. Söze, "Ruhuma kalbimi açtım ki söylediklerine yanıt verebileyim," diye başlamış. Ama son söz ruha ait ve kişiyi "yaşama tutunmaya" teşvik ediyor. Kişinin verdiği yanıtın ne olduğunu bilmiyoruz. Ruhla tartışmanın yaşam tercihiyle sonuçlanmış olması, yazarının son nefesinin ertelenmiş olması gayet olası. Belki de ölümle bu yüzleşme onu hayatta kalmaya ikna eden en tesirli şey olmuştur. Bir intihar mektubunun en yakın benzeri, tam tersidir.

Fedakârlık Değil

II. Dünya Savaşı esnasında Doğu Kıyısı'ndaki Amerikan şehirlerinde yaşayanlar alacakaranlıkta ışıklarını söndürüyorlardı. Tehlike altında değillerdi; karartmanın amacı Alman denizaltılarının şehir ışıklarından faydalanarak limandan çıkan gemileri saptayıp vurmasını önlemektir.

Sonra karartmalar tüm ülkeye, kıyıdan uzak kentlere değın yayıldı ve dehşeti gözlerden ırak olsa da zafer için toplu eylem gerektirecek savaşa sivilleri iyiden iyiye dahil etme gayesiyle uygulanır oldu. Cephe gerisindeki vatandaşlara alıstıkları yaşamın ortadan kalkabileceğinin anımsatılması gerekiyordu, bu tehlide ışık tutmanın bir yolu da karanlıktı. O dönemde o kadar uzağa uçabilecek bir Alman savaş uçağı olmasa da Civil Air Patrol pilotlarına düşman uçakları için Orta Batı semalarını taramaları emredilmişti. Dayanışma önemliydi, gerçi gösterilen yegâne çabalar bunlar olsaydı bu tür hareketler aptalca-intihar- sayılırdı.

II. Dünya Savaşı hem psikolojik hem de somut etkileri olan cephe gerisi eylemleriyle esas davayı desteklemek üzere bir araya gelen sıradan insanlar olmaksızın kazanılamazdı. Savaş esnasında endüstriyel verimlilik yüzde 96 oranında arttı. Savaşın başında inşası sekiz ay süren askeri nakliye gemileri haftalar içinde tamamlanır hale geldi. *SS Robert E. Peary* -toplam 7.000 ton ağırlığındaki 250 bin parçadan oluşan bir askeri nakliye gemisi- dört buçuk günde monte edildi. Bir zamanlar araba, buzdolabı, metal ofis eşyası ve bulaşık makinesi imal eden şirketler 1942'de artık askeri ürünler üretiyordu. İç çamaşırı

fabrikaları kamuflaj ağı yapmaya başlamış, hesap makineleri tabanca olarak yeniden hayat bulmuş, elektrikli süpürgelerin akciğerleri andıran torbaları gaz maskelerinin gövdelerine takılmıştı. Emekliler, kadınlar ve öğrenciler iş gücüne katıldı—pek çok eyalet 13-19 yaş arasındakilerin çalışabilmesi için çalışma kanunlarında değişiklikler yaptı. Kauçuk, teneke kutu, alüminyum folyo ve kereste gibi gündelik metaller savaşta yeniden kullanılmak üzere toplandı. Hollywood stüdyoları haber filmleri, anti-faşist yapımlar ve vatansever çizgi filmler hazırlayarak harekete destek verdi. Ünlüler savaş tahvillerinin alımını teşvik etti; Julia Child gibi birkaç kişiye ajanlık yaptı.

Kongre, vergiye tabi minimum geliri düşürerek, şahsi muafiyetleri ve kesintileri azaltarak vergi tabanını genişletti. 1940'ta Amerikalı işçilerin yüzde 10'u federal gelir vergisi ödüyordu. 1944'te bu oran yüzde 100'e yaklaştı. Üst marjinal vergi oranları yüzde 94'e çekilirken bu oranın kapsamına giren gelir 25 kat düşürüldü.

Hükümet naylon, bisiklet, ayakkabı, çıra, ipek ve kömüre fiyat denetimi getirdi, Amerikalılar da bunu kabul etti. Benzine sıkı bir denetim uygulandı, benzin ve lastik tüketiminin azaltılması için saatte 56 kilometre hız sınırı kondu. Otomobil paylaşımını savunan Amerikan hükümeti posterleri: "Otomobilde TEK BAŞINA gitmek, Hitler'le beraber gitmektir!" diye ilan ediyordu.

Çiftçiler -sayıları muazzam ölçüde azalmıştı ve gereçleri daha kısıtlıydı- mahsullerini katladı, çiftçi olmayanlar da arka bahçelerinde, boş arsalarda mikro çiftlikler olan "zafer bahçeleri" kurdu. Gıda, özellikle de şeker, kahve ve tereyağı gibi temel besin maddeleri karneye bağlandı. 1942'de hükümet "Et Paylaş" kampanyası başlatarak Amerikalıları haftalık et tüketimlerini kişi başına bir kiloyla sınırlamaya teşvik etti. O sıralar Birleşik Krallık halkı yaklaşık olarak bunun yarısını tüketiyordu. (Bu toplu kemer sıkma eylemi sağlıkta genel bir ilerlemeye yol

açacaktı.) Temmuz 1942’de Disney, Amerikan Tarım Bakanlığı için tarımı bir ulusal güvenlik meselesi olarak göklere çıkaran *Savaş Gıda Kazanacak* adlı kısa bir çizgi film hazırladı. Amerika’nın çiftçi sayısı, Mihver Devletleri’nin asker sayısının iki katıydı. “Çiftçilerin silahları, gıda savaş hattının panzer kuvvetleri olan tarım makineleridir: biçerdöver taburları, kamyon alayları ve mısır toplama makineleri, patates hasat makineleri, ekim ve süt sağım makinelerinden oluşan tümenler.”

Pearl Harbor’ın bombalanmasından beş ay sonra, Avrupa’da savaş iyice ilerlemişken 28 Nisan 1942 akşamı milyonlarca Amerikalı, Başkan Roosevelt’in şömine başı sohbetini dinlemek üzere radyolarının başına toplandı. Roosevelt bu konuşmada savaşın gidişatı hakkında güncel bilgiler verdi ve vatandaşlardan neler isteneceğine de değinerek onları bekleyen güçlüklerden bahsetti:

Herkes dünyanın uzak bir köşesinde düşmanlarla savaşma ayrıcalığına sahip değil. Herkes mühimmat fabrikalarında ya da tersanelerde, çiftliklerde, petrol sahalarında, madenlerde çalışma, silahlı kuvvetlerimizin ihtiyaç duyduğu silahları ya da hammaddeleri üretme ayrıcalığına sahip değil. Ama bu savaşta Amerika Birleşik Devletleri’ndeki herkesin -her erkeğin, her kadının, her çocuğun- işbaşında olduğu ve savaş boyunca işbaşında kalma ayrıcalığına sahip olduğu bir cephe, böyle bir mücadele var. O cephe tam da burada, vatanımızda, gündelik yaşamlarımızda, gündelik görevlerimizde açılıyor. Burada, vatanımızda, herkes gereken özverileri gösterme ayrıcalığına sahip olacak; sadece savaşan askerlerimizi tedarik ederek değil, ülkemizin iktisadi yapısını savaş esnasında ve sonrasında müstahkem ve güvenli tutarak da... Bu da elbette sadece lükslerin değil diğer pek çok ihtiyacın da terk edilmesini gerektirecek. Vatanına

sadık Amerikalılar, bireysel sorumluluklarının farkında... Dün Kongre’de söylediğim gibi bu özveri programını ifade eden sözcük, tam olarak “fedakârlık” değil. Bu büyük mücadelenin sonunda, özgür yaşam biçimimizi koruduğumuzda, “fedakârlık” yapmış olmayacağız.

Gelirinizin yüzde 94’ünü devlete vermenizin istenmesi olağanüstü bir külfettir. Temel besin maddelerinin karneye bağlanması kayda değer bir güçlüktür. Arabanızı saatte elli beş kilometreden hızlı kullanamamak elinizi kolunuzu bağlayan sıkıntılı bir durumdur. Geceleyin ışıkları kapatmak biraz can sıkıcıdır.

Çoğu Amerikalının *orada bir yerde* gibi algıladığı savaşa rağmen sonuçta *burada* büyük ölçüde emniyette olan vatandaşlardan biraz karanlık talep etmek makul görünüyor. Büyük bir mücadelenin ortasında sadece milyonlarca hayatı değil aynı zamanda *özgür yaşam biçimimizi* korumak için ışıklarını söndürmeyi çok büyük bir fedakârlık olarak gören biri hakkında ne düşünürdük?

Elbette savaş *sadece* toplu eylemler sayesinde kazanılmazdı; zafer için on altı milyon Amerikalının orduya hizmeti, dört trilyon dolardan fazla para ve onlarca ülkenin silahlı kuvvetlerinin dahilı gerekti. Ama savaşın toplu eylem *olmadan* kazanılamayacağını hayal edin. Nazi bayraklarının Londra, Moskova ve Washington, D.C.’de dalgalanmasını önlemenin tek yolunun geceleri ışıkları söndürmek olduğunu hayal edin. Dünyada kalan 10,5 milyon Yahudinin o karanlık saatler olmadan kurtarılamayacağını hayal edin. O zaman vatandaşların bu özverisini nasıl değerlendirirdik?

“Fedakârlık” yapmış olmayacağız.

İyi Bir Hikâye Değil

2 Mart 1955'te Afrikalı-Amerikalı bir kadın Montgomery, Alabama'da bir otobüse bindi ve koltuğunu beyaz bir yolcuya vermeyi reddetti. Amerikalı çocukların çoğu bu sahneyi hislenerek canlandırabilir; tıpkı ilk Şükran Günü yemeği sahnesini yeniden canlandırabilecekleri (ve bunun ne anlamına geldiğini bilebilecekleri) , karton bir kayıktan aşağıya çay poşetleri dökebilecekleri (ve bunun ne anlama geldiğini bilebilecekleri), elişî kâğıdından silindir bir şapka takıp Gettysburg Konuşması'nı ezberden okuyabilecekleri (ve bunun ne anlama geldiğini bilebilecekleri) gibi.

Otobüsün arka sıralarına geçmeyi reddeden kadının ismini bildiğinizi düşünüyorsunuz belki ama muhtemelen bilmiyorsunuz. (Yakın zamana kadar ben de bilmiyordum.) Bu bir tesadüf ya da talihsizlik değil. Sivil haklar hareketinin kazandığı zafer, Claudette Colvin'in adını gölgede bırakmıştır.

•

İnsan yaşamına yönelik büyük tehditlerden -gitgide güçlenen süper fırtınaların ve yükselen suların yarattığı afetlerden, şiddetli kuraklıklar ve azalan su rezervlerinden, okyanuslarda günbegün genişleyen ölü bölgelerden, büyük çaplı zararlı istilalarından, günden güne yok olan ormanlardan, türlerden- iyi hikâyeler çıkmaz. Gezegenin içinde bulunduğu krizi dert etmek dahi bu, bizler için *orada bir yerde* savaşılan bir savaş hükmündedir. Varlığımıza yönelik risklerin ve durumun aciliyetinin

farkındayızdır ama bekamıza yönelik bir savaş verildiğini *bilsek* bile bunun bizi tamı tamına kapsadığını hissetmeyiz. Bilmek ile hissetmek arasındaki mesafe, düşünen ve siyasetle meşgul olan -harekete geçmek *isteyen*- kimselerin dahi harekete geçmesini zorlaştırabilir.

Bombardıman uçakları savaş esnasında Londra’da olduğu gibi tepenizden geçtiği zaman tüm ışıklarınızı kapatacağınızı söylemenin lüzumu yok. Bombardıman kıyından açıktaysa, nihai tehlike yine aynı ölçüde büyük olsa bile ışıklarınızı kapatmanızın gerektiğinin size söylenmesi gerekebilir. Okyanusun karşı kıyısında bir yer bombardıman altındaysa, gerçek olduğunu bilseniz bile buna inanmak zor olabilir. Nedense -gezegenimizin yıkımı sadece bir bağlamdan ibaretmişçesine- “çevresel” diye bahsettiğimiz krizi hissedene dek harekete geçmezsek, artık çözüümü mümkün olmayan bir sorunu çözmeye uğraşacağız.

Orada bir yerde patlak vermiş gezegen krizine kafa yormak kolay değil. Karşılaştığımız tehditlerin karmaşıklığını, bu tehlikenin ölçeğini tasavvur etmek bizi zorluyor. İklim değişikliğinin çevre kirliliğiyle, karbonla, okyanus ısısıyla, yağmur ormanlarıyla, buz örtüleriyle bir bağlantısı olduğunu biliyoruz... Ama çoğumuz, bireysel ve toplumsal davranışlarımızın kasırgaları nasıl saatte yaklaşık 48 kilometreye çıkardığını ya da Chicago’yu Antarktika’dan daha soğuk yapan bir kutup girdabına katkıda bulunduğunu açıklamakta güçlük çekiyor. Dünyanın daha şimdiden ne kadar değişmiş olduğunu anımsamakta da zorlanıyoruz: Manhattan çevresine 16 kilometre uzunluğunda bir deniz duvarı inşa edilmesi gibi önerilere hiddetle karşı çıkmıyoruz, daha yüksek sigorta primleri ödemeyi kabul ediyoruz, aşırı hava koşullarını -metropollere taşan orman yangınları, her yıl görülen “bin yılın selleri,” rekor sıcak dalgalarından kaynaklı rekor ölümler- artık olağan sayıyoruz.

Gezegen krizinin hikâyesini anlatmak kolay değil, ayrıca bu, *iyi* bir hikâye de değil, bunu çoktan ortaya koydu. Bizi

dönüştürmeyi başaramadığı gibi ilgimizi cezbetmeyi de başaramadı. İlgi uyandırmak ve dönüştürmek hem aktivizmin hem de sanatın en temel iddialarıdır ve bir mesele olarak iklim değişikliğinin her iki alanda da çok zayıf kalması bundan kaynaklanıyor.

Görünen o ki, kendilerini dünyanın yeterince dışa vurulmamış gerçeklerine duyarlı sayan pek çok yazara rağmen gezegenimiz, edebiyatta, daha geniş kapsamlı kültürel diyalogdakinin daha az yer işgal ediyor. Bunun nedeni, yazarların aynı zamanda hangi hikâyelerin “iş yapacağı” konusunda da bilhassa duyarlı olması. Kültürümüzün dünden bugüne uzanan anlatıları -halk masalları, dini metinler, efsaneler ve bazı tarihi anlatılar- bileşik olay örgülerine, hangi karakterlerin kötü, hangilerinin kahraman olduğu konusunda soru işareti bırakmayan yapılar yaslanır ve bu temellerin üzerinde heyecan dolu olaylar gelişir, ahlak dersleri çıkarılır. Buradan hareketle, iklim değişikliğini (zaman içinde gerçekleşen değişken, tedrici bir süreç olarak değil) gelecekteki dramatik, apokaliptik bir olay gibi sunma -sunulduğu takdire tabii- ve fosil yakıt endüstrisini (dikkatimizi gerektiren birden çok kuvvetten biri olarak değil de) bu yıkımın cisimleşmesi gibi tasvir etme eğilimi mevcuttur. Gezegenin içinde bulunduğu -soyut ve eklektik olduğu kadar yavaş, ikonik figürlerden ya da anlardan yoksun- krizi hem gerçeğe sadık hem de büyüleyici bir biçimde aktarmak imkânsız görünüyor.

•

Claudette Colvin, Montgomery’de otobüste yerini değiştirmeyi reddettiği için tutuklanan ilk kadındı. Adını çoğumuzun bildiği Rosa Parks, ondan dokuz ay sonra ortaya çıkmıştı. Parks’ın direniş ânı gelip çatığında o, söylendiği gibi sadece uzun bir günün ardından eve dönen bitkin bir terzi kadın değil, sosyal adalet çalışmalarına katılmış, nüfuzlu avukatlarla yemek yemiş, hareket taktiklerinin stratejilerini oluşturmaya çabalayan bir